

J. A. Schumpeter

ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ*

Ι. Ανταγωνισμός για την πολιτική ηγεσία

ΟΜΙΖΩ ΠΩΣ ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ μελετητές πολιτικής έχουν κιόλας αποδεχθεί την κριτική που στρέφει τα πυρά της κατά του κλασικού δόγματος περί δημοκρατίας όπως διατυπώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πιστεύω επίσης ότι οι περισσότεροι απ' αυτούς συμφωνούν ή είναι έτοιμοι να συμφωνήσουν με την αποδοχή άλλης θεωρίας, εγγύτερης στη ζωή και συνάμα σωτήριας για μεγάλο μέρος όσων οι προστάτες της δημοκρατικής μεθόδου εννοούν μ' αυτόν τον όρο. Όμοια με την κλασική θεωρία πρέπει κι αυτή να αποδοθεί μ' έναν σύντομο ορισμό.

Υπενθυμίζεται ότι οι κυριότερες δυσκολίες μας όσον αφορά την κλασική θεωρία εστιάζονταν στην απόφαση πως «ο λαός» για κάθε ιδιαίτερο ζήτημα υποστηρίζει κάποια συγκεκριμένη και ορθολογική γνώμη και —σε μια δημοκρατία— την υλοποιεί εκλέγοντας «αντιπροσώπους» οι οποίοι θα μεριμνήσουν ώστε να πραγματοποιηθεί. Κατά συνέπεια η επιλογή αντιπροσώπων γίνεται δευτερεύουσα εν σχέσει προς τον πρωταρχικό σκοπό της δημοκρατικής διευθέτησης, δηλαδή την παραχώρηση στο εκλογικό σώμα της εξουσίας να αποφασίζει επί

* J. A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, London Unwin

πολιτικών θεμάτων. Ας υποθέσουμε ότι αντιστρέφονται οι ρόλοι των δύο τούτων στοιχείων και η λήψη αποφάσεων από το εκλογικό σώμα καθίσταται δευτερεύουσα ως προς την εκλογή των ανδρών που πρόκειται να υλοποιήσουν αποφάσεις. Μ' άλλους όρους, υποστηρίζουμε τώρα ότι ο ρόλος του λαού συνίσταται στη δημιουργία κυβέρνησης, ή αλλιώς ενός ενδιαμέσου σώματος το οποίο κατ' ακολουθία θα δημιουργήσει εθνικό εκτελεστικό¹ ή κυβέρνηση. Ορίζουμε λοιπόν: η δημοκρατική μέθοδος είναι θεσμικός διακανονισμός προς λήψη πολιτικών αποφάσεων όπου άτομα αποκτούν την εξουσία να αποφασίζουν μέσω έντονης άμιλλας για τη λαϊκή ψήφο.

Η δικαιολόγηση και η ερμηνεία τούτης της αντίληψης θα δείξουν αμέσως πως η θεωρία της δημοκρατικής διαδικασίας βελτιώνεται κατά πολύ ως προς την ευλογοφάνεια των υποθέσεων και τη βασιμότητα των αποφάσεων.

Κατά πρώτον, διαθέτουμε ένα λογικά επαρκές κριτήριο διάκρισης δημοκρατικών κυβερνήσεων από άλλες. Είδαμε ότι η κλασική θεωρία αντιμετωπίζει δυσκολίες επ' αυτού του σημείου επειδή τόσο η θέληση όσο και το καλό του λαού πιθανά, και σε πολλές ιστορικές περιστάσεις όντως, υπηρετθήθηκε εξ ίσου ορθά ή ορθότερα από κυβερνήσεις που δεν μπορούν να θεωρηθούν δημοκρατικές σύμφωνα μ' οποιαδήποτε αποδεκτή χρήση του όρου. Βρισκόμαστε τώρα σε κάπως καλύτερη θέση ακριβώς επειδή αποφασίσαμε να δώσουμε σημασία σ' ένα *modus procedendi* που στις περισσότερες περιπτώσεις η παρουσία ή η απουσία του είναι εύκολο να επιβεβαιωθεί.²

Για παράδειγμα, μια κοινοβουλευτική μοναρχία όπως η αγγλική πληροί τις απαιτήσεις της δημοκρατικής μεθόδου αφού ο μονάρχης εξαναγκάζεται ουσιαστικά να διορίσει στο υπουργικό συμβούλιο τους ίδιους άνδρες που θα εξέλεγε και το κοινοβούλιο. Μια «συνταγματι-

1. Η παραπλανητική λέξη «εκτελεστικό» πράγματι οδηγεί σε λάθος κατεύθυνση. Αυτό ωστόσο δεν ισχύει εάν τη χρησιμοποιήσουμε όπως όταν μιλάμε για «εκτελεστικούς» εταιρείας οι ο-

ποίοι κάμνουν ασφαλώς πολύ περισσότερα από το να «εκτελούν» τη θέληση των μετόχων.

2. Βλέπε εν τούτοις παρακάτω το τέταρτο σημείο.

κή» μοναρχία δεν δικαιούται να ονομάζεται δημοκρατική καθ' όσον εκλογικό σώμα και κοινοβούλιο στερούνται την εξουσία να επιβάλλουν την επιλογή τους στην κυβερνώσα επιτροπή, μολονότι διαθέτουν όλα τ' άλλα δικαιώματα που ασκούν εκλογικά σώματα και κοινοβούλια σε κοινοβουλευτικές δημοκρατίες: σ' αυτή την περίπτωση τα μέλη του υπουργικού συμβουλίου είναι ουσιαστικά και τυπικά, υπηρέτης του μονάρχη που έχει κατά κανόνα τη δυνατότητα να τα απολύει ή να τα διορίζει. Ένας τέτοιος διακανονισμός ίσως ικανοποιεί το λαό. Το εκλογικό σώμα επικυρώνει αυτό το γεγονός καταψηφίζοντας κάθε πρόταση αλλαγής. Ο μονάρχης μπορεί να είναι τόσο δημοφιλής ώστε ν' αντιπαρέρχεται κάθε ανταγωνισμό για το ανώτατο αξίωμα. Αφού όμως δεν προβλέπεται μηχανισμός που να καθιστά αποτελεσματικό τον ανταγωνισμό η περίπτωση αυτή δεν συμπεριλαμβάνεται στον ορισμό μας.

Δεύτερον, η εκπεφρασμένη στον ορισμό θεωρία αφήνει όλα τα περιθώρια για καθαυτό αποδοχή του ζωτικού γεγονότος της ηγεσίας. Η κλασική θεωρία δεν έκανε κάτι τέτοιο αλλά, όπως είδαμε, απέδιδε στο εκλογικό σώμα ένα εντελώς εξωπραγματικό βαθμό πρωτοβουλίας, ισοδύναμο πρακτικά με παραγνώριση της ηγεσίας. Οι ομαδοποιήσεις ωστόσο δρουν σχεδόν αποκλειστικά με την αποδοχή ηγεσίας — τούτος είναι ο κυρίαρχος μηχανισμός κάθε συλλογικής δράσης που είναι κάτι περισσότερο από ανακλαστικό. Όσες αποφάνσεις σχετικές με τη λειτουργία και τ' αποτελέσματα της δημοκρατικής μεθόδου το λαμβάνουν υπόψη είναι αναγκαστικά απείρως ρεαλιστικότερες από όσες δεν το κάνουν. Δεν σταματούν στην πραγμάτωση κάποιας νοητέ *générale* αλλά προχωρούν παραπέρα δείχνοντας πώς αυτή εμφανίζεται ή πώς υποκαθίσταται ή παραποιείται. Όσα ονομάσαμε Τεχνητή Θέληση δεν βρίσκονται πλέον εκτός της θεωρίας, δεν είναι κάποια παρέκκλιση που προσευχόμαστε να μην παρουσιαστεί· είναι μέρος των θεμελίων της, όπως και θα 'πρεπε.

Τρίτον, εφ' όσον υπάρχουν γνήσιες ομαδικές θελήσεις καθόλου —για παράδειγμα η θέληση των ανέργων να λάβουν επιδόματα ανεργίας ή η θέληση άλλων ομάδων να βοηθήσουν— η θεωρία μας δεν τις απορρίπτει. Αντίθετα είμαστε πλέον σε θέση να τους αποδώσουμε

τον ακριβή ρόλο που πραγματικά παίζουν. Τέτοιες βουλήσεις κατά κανόνα δεν φανερώνονται άμεσα. Έστω κι αν είναι ισχυρές και συγκεκριμένες παραμένουν υποφώσκουσες, συχνά για δεκαετίες, μέχρις ότου έλθουν στην επιφάνεια από κάποιον πολιτικό ηγέτη ο οποίος τις καθιστά πολιτικούς παράγοντες. Αυτό το πραγματοποιεί, ή το κάνουν αντιπρόσωποί του, οργανώνοντας τις βουλήσεις, διεγείροντάς τις και συμπεριλαμβάνοντας τελικά ανάλογα σημεία στην προγραμματική αντιπροσφορά του. Η αλληλόδραση επιμέρους συμφερόντων και δημόσιας γνώμης κι ο τρόπος με τον οποίο παράγουν το πρότυπο που ονομάζουμε πολιτική κατάσταση αποσαφηνίζονται σ' αυτήν την προοπτική μ' ένα νέο και διαυγέστερο τρόπο.

Τέταρτο, πάραυτα, η θεωρία μας δεν είναι βέβαια πιο συγκεκριμένη απ' ό,τι η έννοια του ανταγωνισμού για ηγεσία. Η έννοια αυτή παρουσιάζει δυσκολίες όμοιες με την έννοια του ανταγωνισμού στην οικονομική σφαίρα, με την οποία θα ήταν σκόπιμο να συγκριθεί. Στην οικονομική ζωή ο ανταγωνισμός δεν απουσιάζει ποτέ εντελώς, ούτε όμως είναι απόλυτος.³ Κατά τρόπο παρεμφερή, στην πολιτική ζωή πάντα υπάρχει κάποιος ανταγωνισμός για την καθυπόταξη του λαού, έστω και εν δυνάμει. Θέλοντας ν' απλοποιήσουμε, περιορίσαμε τον ανταγωνισμό για ηγεσία, που ορίσαμε ως δημοκρατία, σε ελεύθερο ανταγωνισμό για ελεύθερη ψήφο. Αυτό δικαιολογείται καθόσον η δημοκρατία μοιάζει να παραπέμπει σε κάποια κοινώς παραδεκτή μέθοδο διεξαγωγής του ανταγωνισμού και λόγω του ότι η εκλογική μέθοδος είναι πρακτικά η μόνη διαθέσιμη για κοινότητες ανεξαρτήτως μεγέθους. Μολονότι έτσι ορθά αποκλείονται πολλοί τρόποι εξασφάλισης ηγεσίας,⁴ όπως ανταγωνισμός διά στρατιωτικών εξεγέρσεων, δεν α-

3. Στο δεύτερο μέρος δόθηκαν παραδείγματα όσων προβλημάτων ανακύπτουν από τούτο.

4. Αποκλείει επίσης μεθόδους που δεν θα 'πρεπε ν' αποκλείονται, όπως για παράδειγμα η εύρεση πολιτικής ηγεσίας με τη σιωπηρή αποδοχή της από το λαό ή με εκλογή quasi per inspiratio-

nem. Η δεύτερη διαφέρει από την εκλογή με ψηφοφορία μόνον τεχνικά. Η πρώτη όμως δεν είναι εντελώς άνευ σημασίας ακόμη και στη μοντέρνα πολιτική: η επιρροή που διατηρεί κάποιο κομματικό αφεντικό μέσα στο κόμμα του πολλές φορές δεν βασίζεται σε τίποτε άλλο πέραν της σιωπηρής αποδοχής της

ποκλείονται οι ευθέως ανάλογες περιπτώσεις προς όσα οικονομικά φαινόμενα ονομάσαμε «αθέμιτο» ή «δόλιο» ανταγωνισμό ή περιορισμό του ανταγωνισμού. Και δεν μπορούν να αποκλειστούν γιατί εάν το κάναμε θα καταλήγαμε σ' ένα εντελώς εξωπραγματικό ιδεώδες.⁵ Ανάμεσα στην ιδεώδη κατάσταση η οποία δεν υφίσταται πραγματικά και τις καταστάσεις όπου κάθε ανταγωνισμός με τον καθιερωμένο ηγέτη παρεμποδίζεται διά της βίας, υπάρχει συνεχής σειρά παραλλαγών ένεκα της οποίας η δημοκρατική μέθοδος διακυβέρνησης περιπίπτει σταδιακά στην απολυταρχική. Εάν όμως επιδιώκουμε να κατανοήσουμε κι όχι να φιλοσοφήσουμε, έτσι έχουν τα πράγματα. Κατά συνέπεια η αξία του κριτηρίου μας δεν μειώνεται στο ελάχιστο.

Πέμπτο, η θεωρία μας φαίνεται να διασαφίζει τη σχέση που υφίσταται μεταξύ δημοκρατίας και ατομικής ελευθερίας. Εάν με την τελευταία αναφερόμαστε στην ύπαρξη κάποιας σφαίρας ατομικής αυτοκυβέρνησης με ιστορικά μεταβλητά όρια —*καμμιά* κοινωνία δεν ανέχεται απόλυτη ελευθερία ούτε καν συνείδησης και λόγου, *καμμιά* κοινωνία δεν εκμηδενίζει τούτη τη σφαίρα— το ζήτημα αφορά προφανώς τη διαβάθμιση. Είδαμε ότι η δημοκρατική μέθοδος δεν εγγυάται υποχρεωτικά μεγαλύτερο βαθμό ατομικής ελευθερίας από εκείνον που θα αποδεχόταν κάποια άλλη πολιτική μέθοδος σε όμοιες περιστάσεις. Κάλλιστα θα μπορούσε να συμβαίνει τ' αντίθετο. Υπάρχει εν τούτοις κάποια σχέση ανάμεσά τους. Εάν, κατ' αρχήν τουλάχιστον, ο καθένας είναι ελεύθερος να μάχεται για πολιτική ηγεσία⁶ προτείνοντας τον εαυτό του στο εκλογικό σώμα, αυτό θα σήμαινε στις περισσότερες περιπτώσεις, όχι όμως σε όλες, αξιοσημείωτο βαθμό ελευθερίας λόγου για όλους. Ειδικότερα, θα σήμαινε φυσιολογικά αξιοσημείωτο βαθμό ελευθερίας του Τύπου. Τέτοια σχέση δημοκρα-

αρχηγίας του. Όμως τηρουμένων των αναλογιών, αυτές είναι λεπτομέρειες που νομίζω ότι μπορούν να παραλειφθούν σ' ένα σχέδιασμα όπως αυτό.

5. Όπως στο οικονομικό πεδίο έτσι και στις νομικές και ηθικές αρχές της

κοινότητας προϋποτίθενται κάποιοι περιορισμοί.

6. Ελεύθερος με την ίδια έννοια που ο καθένας είναι ελεύθερος ν' ανοίξει κάποιο άλλο υφαντουργείο.

τίας κι ελευθερίας δεν είναι υποχρεωτική και μπορεί να νοθευτεί. Αλλά, από την έποψη του διανοουμένου, παραμένει σημαντική. Ταυτόχρονα, δεν υπάρχει κάτι άλλο να ειπωθεί ως προς αυτή τη σχέση.

Έκτο, οφείλω να επισημάνω ότι με το να καθιστώ πρωταρχική λειτουργία του εκλογικού σώματος την παραγωγή κυβέρνησης (άμεσα ή με ενδιάμεσο σώμα) προτίθεμαι να συμπεριλάβω σε τούτη τη φράση και τη λειτουργία αποπομπής της. Το πρώτο σημαίνει απλά την αποδοχή ηγέτη ή ομάδας ηγετών, το άλλο σημαίνει απλά την ανάκληση αυτής της αποδοχής. Αυτό τονίζει ένα στοιχείο που πιθανά να διέφευγε της προσοχής του αναγνώστη. Ίσως και να σκεφτόταν ότι το εκλογικό σώμα όπως ακριβώς εγκαθιστά έτσι κι ελέγχει. Δεδομένου ότι τα εκλογικά σώματα κατά κανόνα δεν ελέγχουν τους πολιτικούς ηγέτες τους παρά μόνο αρνούμενα την επανεκλογή των ιδίων ή κοινοβουλευτικών πλειοψηφιών που τους στηρίζουν, φαίνεται σκόπιμο να περιορίσουμε τις κρίσεις μας περί ελέγχου σε όσα δηλώθηκαν στον ορισμό μας. Σποραδικά, συμβαίνουν αιφνίδιες μεταστροφές με αποτέλεσμα την ανατροπή κάποιας κυβέρνησης ή απ' ευθείας ενός υπουργού ή αλλιώς ενισχύουν ορισμένη κατεύθυνση δράσης. Πρόκειται όχι μόνο για εξαιρέσεις αλλά, όπως θα δούμε, αντίκεινται στο πνεύμα της δημοκρατικής μεθόδου.

Έβδομο, η θεωρία μας ρίχνει το απαιτούμενο φως σε μια παλιά διαμάχη. Οποιοσδήποτε αποδέχεται το κλασικό δημοκρατικό δόγμα και επομένως πιστεύει ότι η δημοκρατική μέθοδος εγγυάται λήψη αποφάσεων και χάραξη πολιτικής σύμφωνα με τη θέληση του λαού θα προσκρούσει στο γεγονός ότι, ακόμη κι αν τούτη η θέληση ήταν αναντίρρητα πραγματική και καθορισμένη, σε πολλές περιπτώσεις απόφαση που λαμβάνεται από μια απλή πλειοψηφία αντί να καταστεί τελεσφόρα διαστρεβλώνεται. Προφανώς η θέληση της πλειοψηφίας είναι η θέληση της πλειοψηφίας κι όχι η θέληση «του λαού». Η τελευταία είναι μωσαϊκό που η πρώτη αποτυγχάνει εντελώς να την «αντιπροσωπεύσει». Η εξομοίωσή τους δεν αποτελεί και λύση του προβλήματος. Έχουν γίνει ωστόσο απόπειρες πραγματικών λύσεων εκ μέρους των δημιουργών πολυποίκιλων σχεδίων για αναλογική αντιπροσώπευση.

Τέτοια σχέδια επικρίθηκαν για πρακτικούς λόγους. Είναι πράγματι φανερό ότι η αναλογική αντιπροσώπευση όχι μόνο θα δώσει την ευκαιρία να πρυτανεύσουν κάθε είδους ιδιοσυστασίες αλλά και θα παρεμποδίσει τη δημοκρατία να δημιουργήσει ικανές κυβερνήσεις κι έτσι θ' αποδειχτεί επικίνδυνη σε καιρούς εντάσεων.⁷ Προτού όμως συμπεράνουμε ότι η δημοκρατία είναι ανέφικτη εάν η αρχή της γίνει δεκτή κατά γράμμα, είναι φρόνιμο ν' αναρωτηθούμε κατά πόσον αυτή η αρχή πράγματι υποδηλοί αναλογική αντιπροσώπευση. Στην πραγματικότητα δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Εάν η αληθινή λειτουργία της ψήφου του εκλογικού σώματος είναι η έγκριση ηγεσίας, το ζήτημα της αναλογικής αντιπροσώπευσης εκλείπει καθόσον οι προκείμενές του δεν είναι πλέον δεσμευτικές. Τότε η αρχή της δημοκρατίας σημαίνει απλά και μόνο πως τα ηνία διακυβέρνησης τα χειρίζονται όσοι διαθέτουν μεγαλύτερη υποστήριξη από οποιοδήποτε άλλο άτομο ή ομάδα που τους αντιμάχεται. Κι αυτό πάλι φαίνεται να διασφαλίζει τη θέση του πλειοψηφικού συστήματος στη συνάφεια της λογικής της δημοκρατικής μεθόδου, μολοντί θα μπορούσαμε να το επικρίνουμε για λόγους πέραν αυτής της λογικής.

II. Η εφαρμογή της αρχής

ΒΡΙΣΚΟΜΑΣΤΕ ΤΩΡΑ ΣΕ ΘΕΣΗ να εφαρμόσουμε την προηγούμενη θεωρητική έκθεση πάνω σε μερικά από τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά δομής και λειτουργίας της πολιτικής μηχανής δημοκρατικών χωρών.

1. Σε μια δημοκρατία, όπως είπα, η πρωταρχική λειτουργία της ψήφου του εκλογικού σώματος αφορά τη δημιουργία κυβέρνησης. Αυτό μπορεί να σημαίνει εκλογή ενός αμέριστου συνόλου αξιωματούχων. Τέτοιου είδους πρακτική είναι ως επί το πλείστον χαρακτηριστικό

7. Το επιχείρημα εναντίον της αναλογικής αντιπροσώπευσης διατυπώθηκε επαρκώς από τον καθηγητή F. A. Her-

mens στο «The Trojan Horse of Democracy», *Social Research*, Νοέμβριος 1938.

κάποιας τοπικής κυβέρνησης κι εφεξής δεν θα μας απασχολήσει.⁸ Έχοντας κατά νου την εθνική κυβέρνηση και μόνο, είμαστε σε θέση να πούμε ότι δημιουργία κυβέρνησης πρακτικά ισοδυναμεί με απόφαση για το ποιος θα είναι ο ηγέτης.⁹ Όπως και πριν, θα τον ονομάσουμε Πρωθυπουργό.

Υπάρχει μία μόνο δημοκρατία όπου η ψήφος του εκλογικού σώματος το κάμνει ευθέως· οι Ηνωμένες Πολιτείες.¹⁰ Σ' όλες τις άλλες

8. Αυτό χάρη ευκολίας και μόνον. Το φαινόμενο συμφωνεί πλήρως με το σχήμα μας.

9. Αυτό αληθεύει μόνον κατά προσέγγιση. Η εκλογική ψήφος πράγματι φέρνει στην εξουσία ομάδα που σε κανονικές συνθήκες παραδέχεται έναν μόνο ηγέτη αν και υπάρχουν κατά κανόνα ηγέτες δεύτερης και τρίτης σειράς με ανεξάρτητο πολιτικό βεληνεκές και για τους οποίους ο ηγέτης δεν έχει άλλη επιλογή παρά να τους τοποθετήσει σε κατάλληλα αξιώματα. Το γεγονός αυτό θα εκτιμηθεί παρακάτω.

Ένα άλλο σημείο πρέπει να 'χουμε κατά νου. Μολονότι υπάρχουν λόγοι ν' αναμένεται ότι όποιος άνδρας ανέρχεται σε θέση ανώτατης διοίκησης θα 'ναι κατά κανόνα άνδρας μ' αξιοσημείωτη προσωπική δύναμη, ανεξαρτήτως όλων των άλλων —σ' αυτό θα επανέλθουμε— δεν έπεται ότι έτσι θα έχουν πάντα τα πράγματα. Γι' αυτό ο όρος «ηγέτης» ή «καθοδηγητής» δεν υποδηλοί πως όσα άτομα ονομάζονται έτσι είναι αναγκαστικά προικισμένα με ηγετικές ικανότητες ή πως δίνουν κάθε φορά κάποιες προσωπικές οδηγίες. Υπάρχουν ευνοϊκές πολιτικές καταστάσεις για την

άνοδο ηγετών με ανεπαρκή προσόντα (και άλλες ικανότητες) και δυσμενείς για την καθίδρυση ισχυρών ατομικών θέσεων. Ένα κόμμα ή συνασπισμός κομμάτων μπορούν άρα κατά καιρούς να είναι ακέφαλοι. Όλοι ωστόσο παραδέχονται ότι πρόκειται για παθολογική κατάσταση ενώ συνιστά μια τυπική αιτία ήττας.

10. Θεωρώ ότι μπορούμε να παραλείψουμε το σώμα των εκλεκτόρων. Αποκαλώ τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών πρωθυπουργό γιατί θέλω να τονίσω τη θεμελιακή ομοιότητα της θέσης του μ' εκείνη των πρωθυπουργών άλλων δημοκρατιών. Δεν βρίσκεται όμως στις προθέσεις μου η άμβλυνση των διαφορών, παρότι κάποιες απ' αυτές είναι περισσότερο τυπικές παρά πραγματικές. Η πλέον ασήμαντη είναι ότι ο Πρόεδρος εκτελεί εκείνες τις κατά μέγα μέρος τελετουργικές λειτουργίες, φερ' ειπείν, των Γάλλων προέδρων. Πολύ σημαντικότερο είναι ότι δεν μπορεί να διαλύσει το Κογκρέσσο — αλλά το ίδιο ισχύει και για το Γάλλο Πρωθυπουργό. Από την άλλη πλευρά, η θέση του είναι ισχυρότερη απ' εκείνη του Άγγλου Πρωθυπουργού λόγω του γε-

περιπτώσεις η ψήφος του εκλογικού σώματος δεν δημιουργεί απ' ευθείας κυβέρνηση αλλά κάποιο ενδιάμεσο όργανο, όπου μεταβιβάζεται η λειτουργία παραγωγής κυβέρνησης και στο εξής θα ονομάζεται κοινοβούλιο.¹¹ Οι ιστορικοί λόγοι και σκοπιμότητες φαίνονται να είναι η πιο εύκολη ερμηνεία για την αποδοχή ή μάλλον για την εξέλιξη αυτού του διακανονισμού και τις ποικίλες μορφές που έλαβε σε διαφορετικά κοινωνικά μορφώματα. Δεν πρόκειται όμως για λογική κατασκευή· είναι μια φυσική εξέλιξη που οι λεπτές αποχρώσεις και τ' αποτελέσματά της διαφεύγουν των επίσημων δογμάτων, χωρίς να συνυπολογίσουμε τα νομικά.

Πώς ένα κοινοβούλιο παράγει κυβέρνηση; Η προδηλότερη μέθοδος είναι να την εκλέγει ή, ρεαλιστικότερα, να εκλέγει τον πρωθυπουργό και στη συνέχεια να ψηφίζει τον κατάλογο υπουργών που αυτός παρουσιάζει. Αυτή η μέθοδος σπάνια χρησιμοποιείται.¹² Αποκαλύπτει

γονότος ότι η αρχηγία του είναι ανεξάρτητη από το εάν πλειοψηφεί στο Κογκρέσο — τουλάχιστον νομικά· γιατί στην πραγματικότητα εάν δεν την έχει ματαιοπονει. Έχει, επίσης, το δικαίωμα να διορίζει και να παύει μέλη του υπουργικού συμβουλίου (σχεδόν) κατά βούληση. Τα τελευταία μόνον καταχρηστικά ονομάζονται «υπουργοί» με την αγγλική έννοια της λέξης ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο απ' ό,τι εκφράζει η λέξη «γραμματεύς» στην τρέχουσα σημασία της. Οφείλουμε να παραδεχτούμε, επομένως, ότι με μια έννοια ο Πρόεδρος είναι όχι μόνον Πρωθυπουργός αλλά ο μοναδικός υπουργός, εκτός κι αν βρούμε κάποια αναλογία μεταξύ των λειτουργιών κάποιου υπουργού του αγγλικού μικρού υπουργικού συμβουλίου και των λειτουργιών των διαχειριστών της διοίκησής του στο Κογκρέσο.

Η ερμηνεία και η εξήγηση αυτών και πολλών άλλων ιδιομορφιών σε τούτη ή άλλη χώρα που εφαρμόζει δημοκρατικές μεθόδους δεν παρουσιάζουν δυσκολίες. Αλλά χάριν συντομίας θα ασχοληθούμε κυρίως με το αγγλικό παράδειγμα και θα θεωρήσουμε όλες τις άλλες περιπτώσεις ως λιγότερο ή περισσότερο σημαντικές «παραεκκλίσεις» με τη σκέψη ότι έως τώρα η λογική δημοκρατικής διακυβέρνησης λειτούργησε πληρέστερα στην αγγλική πρακτική αν και όχι στις νομικές της μορφές.

11. Υπενθυμίζω ότι όρισα το κοινοβούλιο ως όργανο του κράτους. Παρ' ό,τι αυτό έγινε μόνο για λόγους τυπικής (νομικής) λογικής ο ορισμός ταιριάζει ιδιαίτερα καλά με την αντίληψή μας για τη δημοκρατική μέθοδο. Η συμμετοχή στο κοινοβούλιο είναι άρα αξίωμα.

12. Υιοθετήθηκε, για παράδειγμα, στην Αυστρία μετά την κατάρρευση του

εν τούτοις τη φύση της διαδικασίας καλύτερα απ' οποιαδήποτε άλλη. Εξ άλλου, όλες οι άλλες μπορούν ν' αναχθούν σ' αυτή, καθ' όσον ο άνδρας ο οποίος γίνεται πρωθυπουργός είναι υπό κανονικές συνθήκες ο μόνος τον οποίο θα εκλέξει και το κοινοβούλιο. Ο τρόπος με τον οποίο του ανατίθεται πρακτικά το αξίωμα, από μονάρχη όπως στην Αγγλία, από Πρόεδρο όπως στη Γαλλία, ή από κάποια ειδική υπηρεσία ή επιτροπή όπως στο Πρωσικό Ελεύθερο Κράτος της Βαϊμάρης, είναι απλά τυπικό ζήτημα.

Η κλασική αγγλική πρακτική έχει ως εξής. Ύστερα από γενικές εκλογές το νικηφόρο κόμμα διαθέτει στο Κοινοβούλιο πλειοψηφία εδρών κι είναι επομένως σε θέση να κομίζει ψήφο έλλειψης εμπιστοσύνης απέναντι σ' όλους πλην του δικού της ηγέτη ο οποίος, κατ' αυτόν τον αρνητικό τρόπο, προορίζεται «από το Κοινοβούλιο» για εθνικός ηγέτης. Δέχεται την εντολή διορισμού από το μονάρχη — «ασπάζεται χείρας» — και του παρουσιάζει τον κατάλογο υπουργών του, μέρος του οποίου είναι ο κατάλογος του μικρού υπουργικού συμβουλίου (cabinet).* Σ' αυτόν συμπεριλαμβάνει, κατά πρώτον, μερι-

1918.

* Μεταξύ των αγγλικών πολιτικών θεσμών, ο «cabinet» είναι τυπικός αν κι όχι νομικός όρος ο οποίος αναφέρεται σε όσα μέλη του ανακτοβουλίου καταλαμβάνουν τα ανώτατα εκτελεστικά κρατικά αξιώματα και συντονίζουν την κυβερνητική πολιτική ενώ είναι και υπεύθυνοι για όλες τις πράξεις του στέμματος. Οι υπουργοί που συμμετέχουν σ' αυτό ονομάζονται «cabinet ministers» ενώ ο αριθμός των μελών του κυμαίνεται ανάμεσα σε 16 και 20. Χρονολογείται από τη βασιλεία του William III, το έτος 1693 όταν ο βασιλιάς William III αποδέχτηκε τις δυο θεμελιώδεις αρχές μιας συνταγματικής διακυβέρνησης, ήτοι ότι μια κυβέρνηση απαρτίζεται από πολιτικούς με ταυτόσημες πολιτικές

αρχές και κατευθυνσεις και, δεύτερον, πως στηρίζεται σε κοινοβουλευτική βάση. Το cabinet council έκτοτε σημαίνει ουσιαστικά την αγγλική κυβέρνηση. Στους νεότερους χρόνους έχει πάρει το χαρακτήρα εκτελεστικής επιτροπής του κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία και συμπεριλαμβάνει όσους υπουργούς βρίσκονται στα σπουδαιότερα για την άσκηση πολιτικής υπουργεία. Μολονότι το cabinet council πρέπει ν' απολαμβάνει της εγκρίσεως του στέμματος εκείνος ο οποίος το συγκροτούσε και το συγκροτεί είναι ο πρωθυπουργός και μόνον κατόπιν παραιτήσεώς του διαλύεται και τούτο.

Στη συνέχεια της παρούσης μετὰφρασης θα δηλώνεται ως μικρό υπουργικό συμβούλιο (Σ.τ.Μ.).

κούς κομματικούς βετεράνους στους οποίους προσφέρεται ό,τι μπορεί να ονομαστεί τιμητικό αξίωμα· δεύτερον, ηγέτες της δεύτερης σειράς, άνδρες στους οποίους στηρίζεται για την τρέχουσα διαμάχη στο Κοινοβούλιο και οι οποίοι προάγονται εν μέρει λόγω της θετικής πολιτικής αξίας τους κι εν μέρει ως πιθανοί ταραξίες· τρίτον, τους ανερχόμενους άνδρες τους οποίους προσελκύει στο θελκτικό κύκλο των αξιωμάτων με στόχο να «αποσπάσει ιδέες της εκ των κάτω αντιπολίτευσης» και, τέταρτον, μερικές φορές, ορισμένους άνδρες τους οποίους θεωρεί κατάλληλους ν' αναλάβουν συγκεκριμένες θέσεις.¹³ Αλλά και πάλι, σ' όλες τις ομαλές περιστάσεις αυτή η πρακτική θα τείνει να δημιουργήσει το ίδιο αποτέλεσμα με την εκλογή από Κοινοβούλιο. Ο αναγνώστης θα αντιληφθεί πως όπου, όπως στην Αγγλία, ο Πρωθυπουργός έχει την ουσιαστική εξουσία να διαλύει («να προσφύγει στο λαό»), το αποτέλεσμα θα είναι ως ένα βαθμό ανάλογο με τ' αποτέλεσμα που θα αναμέναμε κατά την άμεση εκλογή υπουργικού συμβουλίου από το εκλογικό σώμα εφ' όσον το τελευταίο τον υποστηρίζει.¹⁴ Αυτό ίσως να εξηγείται καλύτερα μ' ένα ξακουστό περιστατικό.

13. Ο οικτιρμός, όπως κάνουν μερικοί, επειδή σε τούτους τους διακανονισμούς δεν λαμβάνεται υπ' όψη η ικανότητα για κάποιο αξίωμα ξεπερνά τα ενδιαφέροντα της περιγραφής μας· το γεγονός ότι οι πολιτικές αξίες παίζουν πρωταρχικό ρόλο και οι ικανότητες μόνον δευτερεύοντα ανήκει στην ουσία της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

14. Εάν, όπως στην περίπτωση της Γαλλίας, ο πρωθυπουργός δεν έχει τέτοια εξουσία, οι κοινοβουλευτικές *cote-lies* αποκτούν τόση ανεξαρτησία ώστε ο παραλληλισμός ανάμεσα στην αποδοχή ανδρός από κοινοβούλιο και την αποδοχή του ίδιου άνδρα από το εκλογικό σώμα αποδυναμώνεται ή καταστρέφεται.

Αυτή είναι η κατάσταση όπου εκτραχηλίζεται το παρασκηνακό παιχνίδι της κοινοβουλευτικής πολιτικής. Από τη δική μας έποψη πρόκειται για παρέκκλιση από το σκοπό του μηχανισμού. Ο Raymond Poincaré είχε την ίδια γνώμη.

Τέτοιες καταστάσεις υφίστανται, φυσικά, και στην Αγγλία. Γιατί η πρωθυπουργική εξουσία να διαλύει —ακριβέστερα, η εξουσία του να «συμβουλευεί» το μονάρχη να διαλύσει τη Βουλή των Κοινοτήτων— ακυρούται είτε εφ' όσον ο εσώτερος κομματικός κύκλος του αντιτίθεται προς αυτό ή αφού δεν υπάρχει περίπτωση οι εκλογές να ενδυναμώσουν την επιρροή του στο Κοινοβούλιο. Είναι πιθανό, δηλαδή, να είναι ισχυρό-

2. Το 1879, όταν η κυβέρνηση Beaconsfield (του Disraeli), ύστερα από σχεδόν έξι χρόνια δόκιμης κατοχής της εξουσίας, μ' αποκορύφωμα τη θαυματική επιτυχία του βερολινέζικου Συνεδρίου,¹⁵ δικαιολογημένα ανέμενε εκλογική επιτυχία, ο Gladstone ξεσήκωσε αιφνιδιαστικά τη χώρα με σειρά αγορεύσεων ανυπέρβλητης δύναμης (η εκστρατεία του Midlothian) που τόνιζαν με τέτοια επιτυχία τις τουρκοτικές φρικαλεότητες ώστε να τον θέσουν στον αφρό ενός κύματος λαϊκού ενθουσιασμού για τον ίδιο προσωπικά. Το επίσημο κόμμα δεν είχε καμιά σχέση μ' αυτό. Στην πραγματικότητα πολλοί από τους ηγέτες του τον αποδοκίμαζαν. Ο Gladstone είχε παραιτηθεί από την ηγεσία εδώ και χρόνια και πρωτοστατούσε στη χώρα ολομόναχος. Όταν ωστόσο το φιλελεύθερο κόμμα λόγω αυτής της ώθησης κατήγαγε περιφανή νίκη, ήταν φανερό στον καθένα πως είχε γίνει ξανά αποδεκτός ως ο κομματικός ηγέτης — ή μάλλον ξαναέγινε ο ηγέτης του κόμματος δυνάμει της καθοδήγησης του έθνους κι ότι απλά δεν υπήρχε χώρος για οποιονδήποτε άλλο. Ανήλθε στην εξουσία μέσα σ' ένα φωτοστέφανο δόξας.

Το περιστατικό αυτό είναι βέβαια διδακτικότατο για τη λειτουργία της δημοκρατικής μεθόδου. Κατ' αρχήν πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι είναι μοναδικό μόνον ως προς τη δραματική του υφή και για τίποτε άλλο. Πρόκειται για το υπερμεγέθες δείγμα ενός κανονικού είδους. Οι περιπτώσεις των δυο Pitt, Peel, Palmerston, Disraeli, Campbell Ban-

τερος (μολονότι παραμένει αδύναμος) στο Κοινοβούλιο απ' ό,τι στο λαό. Ανάλογες καταστάσεις εκδηλώνονται με κάποια τακτικότητα, όταν μια κυβέρνηση παραμένει στην εξουσία για κάμποσα χρόνια. Αλλά στο αγγλικό σύστημα η παρέκκλιση από το μοντέλο δεν διαρκεί για πολύ.

15. Δεν θέλω να πω ότι ο προσωρινός διακανονισμός όσων ζητημάτων τέθηκαν από το Ρωσοτουρκικό Πόλεμο και η πρόσκτηση της εντελώς άχρηστης νήσου της Κύπρου ήσαν καθ' αυτά τέ-

τοια αριστοτεχνικά δείγματα πολιτικής ικανότητας. Πιστεύω ωστόσο ότι από την έποψη εσωτερικής πολιτικής επρόκειτο για φανταχτερές επιτυχίες που συνήθως κολακεύουν τη ματαιοδοξία του μέσου πολίτη, επαυξάνοντας τις πιθανότητες κυβερνητικής επιτυχίας σε μια ατμόσφαιρα πολεμοκάπηλου πατριωτισμού. Στην πραγματικότητα επικρατούσε η γνώμη πως ο Disraeli θα είχε νικήσει εάν διέλυε τη Βουλή αιέσως μετά την επιστροφή του από το Βερολίνο.

nerman καθώς και άλλων δεν διαφέρουν παρά μόνον κατά το βαθμό.

Πρώτον, ως προς την πολιτική ηγεσία του Πρωθυπουργού.¹⁶ Το

16. Είναι χαρακτηριστικό του αγγλικού τρόπου ενεργειών ότι επίσημη αναγνώριση της ύπαρξης του πρωθυπουργικού αξιώματος αναβαλλόταν έως το 1907, όταν συμπεριλήφθηκε στο πρωτόκολλο της αυλής. Μολοντούτο είναι τόσο παλαιό όσο η δημοκρατική διακυβέρνηση. Αφού όμως η δημοκρατική διακυβέρνηση ουδέποτε καθιερώθηκε με ιδιαίτερη πράξη αλλά εξελίχθηκε βαθμιαία σαν μέρος ευρείας κοινωνικής διαδικασίας, δεν είναι εύκολο να καταδείξουμε έστω κατά προσέγγιση ημερομηνία γεννήσεως ή γενέθλιο περίοδο. Υπάρχει εκτενής περίοδος όπου εμφανίζονται εμβρυακές καταστάσεις. Δοκίμασαν να χρονολογήσουν το θεσμό από τη βασιλεία του William III, η θέση του οποίου, αρκετά ασθενέστερη από εκείνη των ντόπιων αρχόντων, μοιάζει να καθιστά αληθοφανή την όλη ιδέα. Η ένσταση επ' αυτού δεν βρίσκεται ωστόσο στο ότι η Αγγλία δεν ήταν τότε «δημοκρατία» —ο αναγνώστης θα θυμάται ότι δεν ορίζουμε τη δημοκρατία από την έκταση του δικαιώματος ψήφου— όσο στο ότι, από τη μια πλευρά, η εμβρυώδης περίπτωση του Danby έλαβε χώρα επί του Charles II και ότι, από την άλλη πλευρά, ο William III ποτέ δεν συμβιβάστηκε με τον διακανονισμό, κρατώντας μ' επιτυχία στην αρμοδιότητά του ορισμένα ζητήματα. Δεν πρέπει βέβαια να συγχέουμε πρωθυπουργούς μ' απλούς συμβούλους, ανεξάρτητα από την επιρροή που ασκούν στους άρχοντές τους ή

από το πόσο σταθερά εδραιώθηκαν στην καρδιά της δημόσιας εξουσίας —όπως για παράδειγμα οι Richelieu, Mazarin και Stafford. Οι Godolphin και Harley επί Βασιλείας 'Αννης ήσαν καθαρά μεταβατικές περιπτώσεις. Ο πρώτος άνδρας ο οποίος αναγνωρίστηκε παγκόσμια κατά την εποχή του και από πολιτικούς ιστορικούς ήταν ο Sir Robert Walpole. Αλλά αυτός κι ο Duke του Newcastle (ή ο αδερφός του Henry Pelham ή και οι δύο μαζί) καθώς και όλοι οι ηγέτες έως τον Lord Shelburne (συμπεριλαμβανομένου του γηραιού Pitt ο οποίος έστω και σαν υπουργός Εξωτερικών προσέγγισε κατ' ουσίαν τα μέγιστα τις προϋποθέσεις μας) στερούνται ενός ή άλλου χαρακτηριστικού. Ο νεότερος Pitt ήταν ο πρώτος ολοκληρωμένος του είδους.

Αξιίζει να σημειωθεί πως στην περίπτωση του Sir Robert Walpole δεν παραδέχτηκαν στον καιρό του (κι αργότερα σ' εκείνον του Lord Carteret [χόμενος του Granville]) ότι υπήρχε ουσιαστικό όργανο δημοκρατικής διακυβέρνησης που παρεμποδίστηκε από ατροφικούς ιστούς. Αντίθετα, η κοινή γνώμη θεωρούσε το πρωθυπουργικό αξίωμα σαν κακοήθη όγκο που η ανάπτυξή του ήταν συμφορά για την εθνική ευημερία και τη δημοκρατία — «μοναδικός υπουργός» ή «πρώτος υπουργός», εκτοξεύοταν ωσάν ύβρεις στον Walpole από τους εχθρούς του. Το γεγονός αυτό είναι σημαντικό. Δεν δείχνει μόνο τη συ-

παράδειγμά μας δείχνει ότι συντίθεται από τρία διαφορετικά στοιχεία που δεν πρέπει να συγχέονται και που κατά τις εκάστοτε περιστάσεις αναμειγνύονται σε διαφορετικές αναλογίες, το δε μείγμα καθορίζει τη φύση της αρχής καθενός Πρωθυπουργού. Εκ πρώτης όψεως ανέρχεται στο αξίωμα ως ηγέτης του κόμματός του στο *Κοινοβούλιο*. Μόλις όμως περιβληθεί με εξουσία, γίνεται κατά μίαν έννοια ο ηγέτης του *Κοινοβουλίου*, άμεσα της βουλής που είναι μέλος κι έμμεσα της άλλης. Αυτό είναι κάτι παραπάνω από τίτλος τιμής καθώς κι απ' ό,τι συνεπάγεται ο έλεγχος επί του δικού του κόμματος. Αποκτά επιρροή, ή διεγείρει αντιπαλότητες, σε άλλα κόμματα καθώς και σε μονωμένα μέλη άλλων κομμάτων, κι αυτό έχει σοβαρές συνέπειες στις πιθανότητες επιτυχίας του. Σε οριακές καταστάσεις, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πρακτική του Sir Robert Peel, εξαναγκάζει το κόμμα του μέσω κάποιου άλλου. Τέλος, στο ολοκληρωμένο δείγμα του πρωθυπουργικού είδους, μολονότι σε όλες τις κανονικές περιστάσεις θα είναι και κομματικός αρχηγός του λαού, το λαϊκό του αξίωμα θα διαχωρίζεται απ' εκείνο που αυτόματα αποκτά ηγούμενος της κομματικής οργάνωσης. Θα καθοδηγεί δημιουργικά την κομματική γνώμη —διαμορφώνοντάς την— και ενδεχομένως θα αναδειχθεί ηγέτης παραγωγής δημόσιας γνώμης πέραν των κομματικών γραμμών, εθνικός ηγέτης που μπορεί μέχρις ενός σημείου να καταστεί ανεξάρτητος της απλής κομματικής γνώμης. Δεν χρειάζεται να λεχθεί πόσο προσωπικό είναι κάποιο τέτοιο επίτευγμα και πόσο μεγάλη η σημασία ενός τέτοιου στηρίγματος εκτός κόμματος και Κοινοβουλίου. Θέτει ένα μαστίγιο στο χέρι του ηγέτη και η στράκα του μπορεί να φέρει σε τάξη απρόθυμους και συνωμότες οπαδούς αν και το λούρι του θα χτυπήσει ξαφνικά το χέρι που το χειρίζεται ανεπιτυχώς.

Αυτό υποδηλοί ένα σπουδαίο περιορισμό στη θέση μας πως στο κοινοβουλευτικό σύστημα η λειτουργία παραγωγής κυβέρνησης πε-

νησιμένη αντίσταση σε νέους θεσμούς. Δείχνει επίσης πως ο θεσμός αυτός θεωρήθηκε ασύμβατος με το κλασικό δημοκρατικό δόγμα που στην πραγμα-

τικότητα δεν έχει χώρο για πολιτική ηγεσία με το δικό μας νόημα, κι επομένως δεν έχει θέση για τις πραγματικότητες της πρωθυπουργικής θέσης.

ριέρχεται στο κοινοβούλιο. Κανονικά το κοινοβούλιο αποφασίζει ποιος θα είναι Πρωθυπουργός ωστόσο στην πράξη δεν είναι εντελώς ελεύθερο. Αποφασίζει αποδεχόμενο μάλλον παρά πρωτοβουλιακά. Με την εξαίρεση παθολογικών περιπτώσεων όπως η γαλλική *chambre*, οι επιθυμίες των μελών δεν είναι κατά κανόνα το τελικό δεδομένο της διαδικασίας από την οποία αναδεικνύεται κυβέρνηση. Τα μέλη δεν δεσμεύονται μόνον από κομματικές υποχρεώσεις. Ωθούνται επίσης από τον άνδρα τον οποίο «εκλέγουν» — ωθούνται στην ενέργεια της «εκλογής» καθ' αυτήν όπως ακριβώς ωθούνται απ' αυτόν άπαξ και τον «εκλέξουν». Κάθε άλογο είναι βέβαια ελεύθερο να τσινά στο υποζύγιο και δεν χαλιναγωγείται πάντα. Η εξέγερση όμως ή η παθητική αντίσταση ενάντια στην καθοδήγηση του ηγέτη αποκαλύπτει μονάχα την κανονική σχέση. Κι αυτή η κανονική σχέση ανήκει στην ουσία της δημοκρατικής μεθόδου. Η προσωπική νίκη του Gladstone το 1880 είναι η απάντηση στην επίσημη θεωρία ότι το Κοινοβούλιο δημιουργεί και αποτάσσει κυβερνήσεις.¹⁷

3. Έπειτα, ως προς τη φύση και το ρόλο του μικρού υπουργικού συμβουλίου.¹⁸ Είναι παράδοξα διπρόσωπο πράγμα, το κοινό προϊόν

17. Ο ίδιος ο Gladstone υποστήριζε έντονα αυτή τη θεωρία. Το 1874, όταν ηττήθηκε στις εκλογές, επέμεινε να συγληθεί το Κοινοβούλιο επειδή εξαρτιόταν απ' αυτό να εκδώσει απόφαση αποπομπής. Τούτο βέβαια δεν σημαίνει τίποτε. Κατά τον ίδιο τρόπο ομολογούσε επιμελώς απεριόριστο σεβασμό προς το στέμμα. Οι βιογράφοι, μηδενός εξαιρουμένου, θαύμασαν αυτήν την αριστοκρατική στάση του σπουδαίου δημοκρατικού ηγέτη. Οπωσδήποτε όμως η Βασίλισσα Βικτώρια φανέρωσε μεγαλύτερη διορατικότητα απ' ό,τι αυτοί οι βιογράφοι, εάν κρίνουμε από την έντονη αντιπάθεια που επιδείκνυε για τον Gladstone από το 1879 και που οι βιογράφοι

την αποδίδουν αποκλειστικά στην ολέθρια επιρροή του Disraeli. Είναι πράγματι αναγκαίο να δείξουμε ότι ομολογίες πίστεως μπορεί να σημαίνουν δυο διαφορετικά πράγματα. Ο άνδρας ο οποίος συμπεριφέρεται στη σύζυγό του με εξεζητημένη ευγένεια δεν είναι κατά κανόνα οπαδός της συντροφικότητας ανάμεσα στα φύλα με όρους ισότητας. Στην πραγματικότητα, η ευγενής συμπεριφορά είναι ακριβώς μέθοδος να παρακαμφθεί το θέμα.

18. Η εξέλιξη του μικρού υπουργικού συμβουλίου, πολύ περισσότερο απ' ό,τι εκείνη του πρωθυπουργικού αξιώματος θαμβίζει λόγω της ιστορικής συνέχειας που αποκρύπτει μεταβολές στη φύση

Κοινοβουλίου και Πρωθυπουργού. Ο δεύτερος υποδεικνύει τα διοριζόμενα μέλη, όπως είδαμε, και το πρώτο αποδέχεται αλλά και επηρεάζει την επιλογή του. Ιδωμένο από την έποψη του κόμματος αποτελεί συνάθροιση υπαρχηγών που αντανακλούν κατά το μάλλον ή ήττον τη δομή του. Ιδωμένο από την έποψη του Πρωθυπουργού είναι συνάθροιση όχι μόνον συντρόφων εν όπλοις αλλά κομματικών ανδρών με δικά τους συμφέροντα και προσδοκίες — μικρογραφία Κοινοβουλίου. Για να πραγματοποιηθεί και να λειτουργήσει ο συνδυασμός οι μέλλοντες υπουργοί χρειάζεται να αποφασίσουν —όχι κατ' ανάγκη από ενθουσιώδη αγάπη— να εργαστούν υπό τον κύριο Χ και ο κύριος Χ να υλοποιήσει το πρόγραμμά του, κατά τρόπον ώστε οι συνεργάτες του στο μικρό υπουργικό συμβούλιο να μην αισθάνονται συχνά την επιθυμία «να επανεξετάσουν τη θέση τους», σύμφωνα με την επίσημη φρασεολογία, ή να κατέβουν σε καθιστική διαμαρτυρία. Έτσι το μικρό υπουργικό συμβούλιο —και τα ίδια ισχύουν για το ευρύτερο υπουργικό συμβούλιο που συμπεριλαμβάνει όσους πολιτικούς αξιωματούχους δεν συμμετέχουν στο μικρό υπουργικό συμβούλιο— έχει μια ξεχωριστή λειτουργία στη δημοκρατική διαδικασία εν σχέσει προς εκείνες του Πρωθυπουργού, του κόμματος, του Κοινοβουλίου και του εκλογικού σώματος. Η λειτουργία της ενδιαμέσης ηγεσίας σχετίζεται, χωρίς όμως και να στηρίζεται, με τις τρέχουσες υποθέσεις που διεκπεραιούνται από τους καθήκαστον υπουργικούς αξιωματούχους στα ξεχωριστά υπουργεία όπου τοποθετούνται ώστε

κάποιου θεσμού. Μέχρι σήμερα το αγγλικό υπουργικό συμβούλιο είναι νομικά το λειτουργικό μέρος του Ανακτοβουλίου, το οποίο ασφαλώς ήταν εργαλείο της κυβέρνησης σε αδιαμφισβήτητα προδημοκρατικούς καιρούς. Αλλά κάτω από την επιφάνεια αναπτύχθηκε ένα εντελώς διαφορετικό όργανο. Άπαξ και το αναγνωρίσουμε δεν θα δυσκολευτούμε τόσο να προσδιορίσουμε χρονικά την εμφάνισή του όσο στην αντίστοιχη εργασία για το πρωθυπουργικό αξίωμα.

Παρ' ό,τι υπήρξαν στοιχειώδη μικρά υπουργικά συμβούλια επί Καρόλου του II (το ένα ήταν η κυβέρνηση «σκευωρών» και το άλλο η επιτροπή των τεσσάρων η οποία σχηματίστηκε σε συνδυασμό με το πείραμα του Temple), η «χούντα» των Whig επί William III είναι ο πρώτος πειστικός υποψήφιος της θέσης. Από τη βασιλεία της Άννης κι εδώθε παραμένουν προς διευκρίνηση μόνον ήσσονος σημασίας ζητήματα οργάνωσης ή λειτουργίας.

η ηγετική ομάδα να συγκρατεί υπό τον έλεγχό της τη γραφειοκρατική μηχανή. Κι αυτό έχει μονάχα αμυδρή σχέση, αν έχει κάποια, με «το δεδομένο ότι η βούληση του λαού εκτελείται από τον καθένα τους». Στην καλύτερη μάλιστα των περιπτώσεων, ο λαός τίθεται προ τετελεσμένων γεγονότων, τα οποία ουδέποτε του πέρασαν απ' το νου και βέβαια δεν θα τα είχε εγκρίνει εκ των προτέρων.

4. Πάλι για το Κοινοβούλιο. Όρισα ποια νομίζω πως είναι η κύρια λειτουργία του κι έδωσα τον ορισμό του. Θα μπορούσε όμως να προβληθεί η αντίρρηση ότι ο ορισμός μου αποτυγχάνει στην εκτίμηση των υπόλοιπων λειτουργιών του. Το Κοινοβούλιο κάμνει προφανώς αρκετά άλλα πράγματα εκτός από το ν' ανεβάζει και να κατεβάζει κυβερνήσεις. Νομοθετεί. Επίσης διοικεί. Μολονότι ωστόσο κάθε κοινοβουλευτική πράξη, εκτός ψηφισμάτων και διακηρύξεων πολιτικής, γίνεται «νόμος» με τυπική έννοια, υπάρχουν πολλές πράξεις που πρέπει να θεωρηθούν διοικητικά μέτρα. Ο προϋπολογισμός είναι η σπουδαιότερη περίπτωση. Η σύνταξή του είναι διοικητική λειτουργία. Σ' αυτήν όμως τη χώρα συντάσσεται από το Κογκρέσσο. Ακόμη κι εκεί όπου συντάσσεται από τον υπουργό Οικονομικών με την έγκριση του υπουργικού συμβουλίου, όπως στην Αγγλία, το Κοινοβούλιο πρέπει να τον ψηφίσει και μ' αυτήν την ψήφο γίνεται κοινοβουλευτικό διάταγμα. Τούτο δεν ανατρέπει τη θεωρία μας;

Όταν δύο στρατοί δρουν εναντίον αλλήλων, οι επιμέρους κινήσεις τους εστιάζονται πάντα σε συγκεκριμένους στόχους, καθορισμένους από στρατηγικές ή τακτικές επιλογές τους. Μπορεί να πολεμούν για ορισμένη λωρίδα γης ή για ορισμένο ύψωμα. Η επιδίωξη της κατάκτησης λωρίδας γης ή υψώματος πρέπει να εκπηγάζει από το στρατηγικό ή τακτικό στόχο του πλήγματος στον εχθρό. Θα ήταν καταφανώς παράλογο να επιχειρήσουμε την παραγωγή του από κάποιες εξωστρατιωτικές ιδιότητες του εδάφους ή του υψώματος. Ωσαύτως, ο βασικός και κύριος σκοπός κάθε πολιτικού κόμματος είναι να επικρατήσει των άλλων ώστε να πάρει την εξουσία ή να παραμείνει σ' αυτή. Όπως η κατάκτηση λωρίδας γης ή υψώματος, η απόφαση επί πολιτικών θεμάτων δεν είναι, από την έποψη του πολιτικού, ο σκοπός παρά μόνο το υλικό κοινοβουλευτικής δραστηριότητας. Επειδή οι

πολιτικοί βάλλουν με λέξεις κι όχι με σφαίρες κι εφ' όσον τούτες οι λέξεις παρέχονται αναπόφευκτα από τα υπό συζήτηση θέματα, το όλον πράγμα δεν είναι πάντοτε τόσο ξεκάθαρο όπως στη στρατιωτική περίπτωση. Η νίκη όμως επί του αντιπάλου παραμένει η ουσία και των δύο παιγνιδιών.¹⁹

Κατά βάση, λοιπόν, η καθιερωμένη παραγωγή κοινοβουλευτικών αποφάσεων επί εθνικών ζητημάτων είναι η κύρια μέθοδος με την οποία το Κοινοβούλιο κρατά ή αρνείται να κρατήσει στην εξουσία κάποια κυβέρνηση και είτε αποδέχεται ή αρνείται ν' αποδεχτεί την πρωθυπουργική αρχηγία.²⁰ Πέραν των εξαιρέσεων που καταγράψαμε, κάθε ψήφος είναι ψήφος εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας και όσες ψήφοι ονομάζονται τυπικά έτσι τονίζουν απλά *in abstracto* το ουσιώδες κοινό στοιχείο τους. Μπορούμε να πεισθούμε για τούτο εάν προσέξουμε ότι η πρωτοβουλία να έλθουν ζητήματα για κοινοβουλευτική έγκριση εναπόκειται κατά κανόνα στην κυβέρνηση ή στο σκιώδες υπουργικό

19. Μερικές φορές εμφανίζονται πολιτικοί από εκφραστικά νέφη. Παραθέτουμε παράδειγμα για το οποίο δεν τίθενται αντιρρήσεις ως προς το μέγεθος της επιπολαιότητας: πολιτικός μεγάλης ολκής όπως ο Sir Robert Peel περιέγραψε τη φύση του επαγγέλματός του όταν είπε ύστερα από την κοινοβουλευτική νίκη του επί της κυβέρνησης των Whig στο θέμα της πολιτικής της στην Τζαμάικα: «Η Τζαμάικα ήταν καλό άλογο για ξεκίνημα». Ο αναγνώστης πρέπει να συλλογιστεί επ' αυτού.

20. Αυτό βέβαια ταιριάζει στην προ του Βισύ γαλλική και στην προφασιστική ιταλική πρακτική εξ ίσου με την αγγλική πρακτική. Τίθεται όμως υπό αμφισβήτηση στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών όπου η ήττα της διοίκησης σε μείζονος σημασίας θέμα δεν συνεπάγεται παραίτηση του Προέδρου.

Τούτο οφείλεται αποκλειστικά στο γεγονός ότι το Σύνταγμα, που ενσαρκώνει διαφορετική πολιτική θεωρία, δεν επιτρέπει στην κοινοβουλευτική πρακτική να εκδιπλωθεί σύμφωνα με τη λογική της. Στην πραγματικότητα αυτή η λογική δεν απέτυχε εντελώς να επιβληθεί. Μολονότι οι ήττες σε μείζονα θέματα δεν μπορούν ν' ανατρέψουν τον Πρόεδρο, αποδυναμώνουν τόσο πολύ το κύρος του σε σημείο να του στερούν την ηγετική θέση. Προς το παρόν το γεγονός αυτό δημιουργεί ανώμαλη κατάσταση. Αλλά είτε νικήσει είτε χάσει την επόμενη προεδρική εκλογή, η σύγκρουση διευθετείται χωρίς θεμελιακές διαφορές από τον τρόπο με τον οποίο ένας Άγγλος Πρωθυπουργός διεκπεραιώνει κάποια όμοια κατάσταση όταν διαλύει το Κοινοβούλιο.

συμβούλιο της αντιπολίτευσης κι όχι στα καθέκαστον μέλη.

Ο Πρωθυπουργός επιλέγει από τον αέναο ρου τρεχόντων προβλημάτων όσα πρόκειται να καταστήσει κοινοβουλευτικά ζητήματα, δηλαδή όσα η κυβέρνησή του προτίθεται να εισαγάγει ως νομοσχέδια ή, εφ' όσον δεν είναι σίγουρος για τα στηρίγματά του, έστω ως ψηφίσματα. Οπωσδήποτε κάθε κυβέρνηση παραλαμβάνει σαν κληρονομιά από την προηγούμενη ανοικτά ζητήματα, που μάλλον δεν είναι σε θέση ν' αναβάλλει επ' αόριστο· κάποια άλλα εξετάζονται ως ζητήματα καθημερινής πολιτικής· μόνο στην περίπτωση των λαμπρότερων επιτευγμάτων κάποιος Πρωθυπουργός είναι σε θέση να επιβάλλει μέτρα για πολιτικό ζήτημα που δημιουργήθηκε από τον ίδιο. Εν πάση περιπτώσει η κυβερνητική επιλογή ή πρωτοβουλία, ανεξαρτήτως εάν είναι ελεύθερη ή όχι, είναι ο κυρίαρχος παράγοντας κοινοβουλευτικής δραστηριότητας. Εάν η αντιπολίτευση φέρει κάποιο νομοσχέδιο, αυτό εκλαμβάνεται ως πρόταση μάχης: τέτοιου είδους κίνηση είναι επίθεση την οποία η κυβέρνηση οφείλει είτε να ματαιώσει υπεξαιρώντας το θέμα ή αλλιώς να την ακυρώσει. Εάν κάποιο μείζον νομοσχέδιο εισαχθεί από ομάδα του κυβερνώντος κόμματος χωρίς νάναι στον κυβερνητικό κατάλογο, αυτό σημαίνει ανταρσία κι έτσι αντιμετωπίζεται από τους υπουργούς, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα ουσιαστικά πλεονεκτήματα της όλης υπόθεσης. Το ίδιο ισχύει όταν αναφαίνεται κάποια διαφωνία. Εκτός κι αν υποβληθούν ή εγκριθούν από την κυβέρνηση, τα παραπάνω είναι συμπτώματα απώλειας ελέγχου της κυβερνητικής δύναμης. Τέλος, εάν κάποιο μέτρο έλθει κατόπιν διακομματικής συμφωνίας, τούτο σημαίνει ισόπαλη μάχη ή αποφευχθείσα μάχη επί στρατηγικών θεμάτων.²¹

21. Στη συνάφεια αυτή μπορεί να μνημονευθεί ένα άλλο σημαντικότερο στοιχείο αγγλικής τεχνικής. Κάποιο μείζον νομοσχέδιο αποσύρεται ή συνήθως αποσυρόταν εάν η πλειοψηφία υπέρ του έφθινε κατά τη δεύτερη ανάγνωση. Αυτή η πρακτική αναγνώριζε κατά πρώτον ένα σημαντικό περιορισμό της

πλειοψηφικής αρχής όπως εφαρμοζόταν πρακτικά σε εύρυθμες δημοκρατίες: θα ήταν ανακριβές να υποστηρίξουμε ότι στη δημοκρατία η μειοψηφία εξαναγκάζεται πάντα να υποταχθεί. Υπάρχει εν τούτοις και δεύτερο ζήτημα. Μολονότι η μειοψηφία δεν εξαναγκάζεται πάντα να υποχωρεί στην πλειοψηφία ως προς

5. Οι εξαιρέσεις ως προς την αρχή της κυβερνητικής αρχηγίας στις «αντιπροσωπευτικές» συνελεύσεις καταδεικνύουν πόσο είναι ρεαλιστική. Είναι δε δύο ειδών.

Πρώτον, καμμία ηγεσία δεν είναι απόλυτη. Όποια πολιτική ηγεσία ασκείται σύμφωνα με τη δημοκρατική μέθοδο είναι ακόμη λιγότερο απόλυτη από άλλες λόγω εκείνου του ανταγωνιστικού στοιχείου το οποίο είναι η ουσία της δημοκρατίας. Αφού κάθε οπαδός έχει θεωρητικά το δικαίωμα να αντικαταστήσει τον ηγέτη του κι αφού σχεδόν πάντα υπάρχουν κάποιοι οπαδοί οι οποίοι έχουν κάποια πραγματική ευκαιρία να το κάμουν, ο βουλευτής και —εάν αισθάνεται ότι έχει τα προσόντα— ο υπουργός εντός κι εκτός του στενότερου κύκλου ακολουθεί μέση πορεία μεταξύ ανεπιφύλακτης υποταγής στα κριτήρια του ηγέτη και άνευ όρων ανάδειξης δικού του κριτηρίου, ισοσταθμίζοντας κινδύνους κι ευκαιρίες με πραγματικά αξιοθαύμαστη σ' ορισμένες περιπτώσεις δεξιολογία.²² Αντίστοιχα ο ηγέτης αντιδρά ακολουθώντας μέση πορεία ανάμεσα σε σθεναρή πειθαρχία και επιτρεπτές υποχωρήσεις. Αμβλύνει τις πιέσεις με λιγότερο ή περισσότερο συνετές παραχωρήσεις, τις αποδοκιμασίες με φιλοφρονήσεις, τις

τα επιμέρους υπό συζήτηση θέματα, εξαναγκάζεται πρακτικά σ' όλες τις περιπτώσεις —υπήρξαν εξαιρέσεις ακόμα και σ' αυτό— να υποχωρήσει στο ζήτημα της παραμονής του υπουργικού συμβουλίου στην εξουσία. Ανάλογη ψευδοφωρορία κατά τη δεύτερη ανάγνωση μείζονος κυβερνητικού μέτρου μοιάζει να συνδυάζει ψήφο εμπιστοσύνης με παρελκυστική ψήφο. Εάν ό,τι ενδιέφερε ήσαν τα περιεχόμενα του νομοσχεδίου δεν θα 'χε σχεδόν κανένα νόημα να τεθεί σε ψευδοφωρορία αφού δεν πρόκειται να γίνει νόμος του κράτους. Εάν ωστόσο το Κοινοβούλιο ενδιαφέρεται κυρίως να παραμείνει στην εξουσία το υπουργικό συμβούλιο, τότε τέτοιου είδους τακτι-

κές γίνονται αυτοστιγμεί κατανοητές.

22. Ένα από τα διδακτικότερα παραδείγματα ερμηνείας των παραπάνω παρέχεται από την εκστρατεία που ανέλαβε ο Joseph Chamberlain σχετικά με το ιρλανδικό ζήτημα, το 1880. Στο τέλος επιβλήθηκε στον Gladstone, αν και ξεκίνησε την εκστρατεία σαν πιστός οπαδός. Και η περίπτωση είναι σπάνια μόνο ως προς την ισχύ και την αίγλη του ανδρός. Όπως ξέρεi ο κάθε πολιτικός αρχηγός, μονάχα οι μετριότητες υπολογίζουν στην αφοσίωση. Να γιατί ορισμένοι εξέχοντες αρχηγοί, ο Disraeli για παράδειγμα, περιβάλλονταν από παντελώς υποδεέστερους άνδρες.

τιμωρίες με προνόμια. Το παιγνίδι αυτό απολήγει σε ευμετάβλητο αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις αξιοσημείωτο βαθμό ελευθερίας, ανάλογα με τη σχετική δύναμη των ατόμων και τις θέσεις τους. Ιδιαίτερα όποιες ομάδες είναι αρκετά ισχυρές ώστε να καταστήσουν αισθητή τη δυσαρέσκειά τους, αν κι όχι τόσο ισχυρές για να επωφεληθούν και να συμπεριληφθούν οι πρωτοστάτες και τα προγράμματά τους στις κυβερνητικές διευθετήσεις, τους επιτρέπεται εν γένει να έχουν λόγο σ' ελάσσονα ζητήματα ή, εν πάση περιπτώσει, σε όσα ο Πρωθυπουργός πείθεται να εκλάβει ως ζητήματα ελάσσονος ή μόνον τοπικής σπουδαιότητας. Έτσι, ομάδες ή συνοδοιπόροι καθώς και μονωμένα μέλη είναι δυνατό να έχουν κατά καιρούς την ευκαιρία να φέρνουν νομοσχέδια με δική τους πρωτοβουλία, επιπλέον δε να επιδεικνύεται περισσότερη ανοχή όταν αναπτύσσουν την προσωπική κριτική τους ή αρνούνται να ψηφίζουν μηχανικά κάθε κυβερνητικό μέτρο. Εάν όμως παρατηρήσουμε όλα ετούτα με πρακτικό αποκλειστικά πνεύμα θα αναγνωρίσουμε, από τους περιορισμούς που τίθενται στη χρήση αυτής της ελευθερίας, ότι δεν ενσαρκώνουν την αρχή εργασίας κάποιου κοινοβουλίου παρά μόνον αποκλίσεις της.

Δεύτερον, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η πολιτική μηχανή δεν καταφέρνει ν' αφομοιώσει ορισμένα θέματα είτε γιατί το κεντρικό κυβερνητικό επιτελείο και οι αντιπολιτευτικές δυνάμεις δεν εκτιμούν την πολιτική τους αξία είτε επειδή η αξία τους είναι στην πραγματικότητα αμφίβολη.²³ Τέτοια θέματα ίσως τότε να υποστηριχθούν από άτομα διαφορετικών κύκλων τα οποία προτιμούν να κυβερνήσουν ανεξάρτητα αντί να ενταχθούν στις γραμμές ενός εκ των υπαρχόντων κομμάτων. Αυτό βέβαια εντάσσεται στα πλαίσια της καθιερωμένης πολιτικής. Υπάρχει ωστόσο και άλλη δυνατότητα. Κάποιος άνδρας μπορεί να αισθάνεται τόσο ισχυρός γύρω από κάποιο ιδιαίτερο ζητή-

23. Ένα θέμα το οποίο ποτέ δεν μελετήθηκε είναι η τυπική περίπτωση της πρώτης κατηγορίας. Οι τυπικοί λόγοι που κάποια κυβέρνηση και το σκιώδες υπουργικό συμβούλιο της αντιπολίτευσης μπορούν να συμφωνήσουν σιωπηρά

ν' αφήσουν κατά μέρος ένα θέμα παρ' ό,τι αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητά του είναι τεχνικές δυσκολίες χειρισμού του κι ο φόβος πως θα προκληθούν τοπικές δυσκολίες.

μα ώστε να μπει στον πολιτικό στίβο μόνο και μόνο για να δώσει τη δική του λύση και δίχως να τρέφει τη φιλοδοξία να ξεκινήσει τυπική πολιτική σταδιοδρομία. Κάτι παρόμοιο είναι τόσο ασύνηθες ώστε είναι δύσκολο να βρεθούν χτυπητά παραδείγματα. Ο Richard Cobden ίσως νάναι ένα τέτοιο. Είναι αλήθεια ότι παραδείγματα δευτερεύουσας σημασίας συναντώνται συχνότερα, ειδικά παραδείγματα διαφόρων τύπων σταυροφορίας. Κανένας εν τούτοις δεν θα υποστηρίξει ότι αυτά είναι κάτι περισσότερο από παρεκκλίσεις στην καθεστηκυία πρακτική.

Μπορούμε να συνοψίσουμε κάπως έτσι. Παρατηρώντας ανθρώπινες κοινωνίες δεν δυσκολευόμαστε κατά κανόνα να προσδιορίσουμε, τουλάχιστον με τον κατά προσέγγιση τρόπο του κοινού νου, τους ποικίλους σκοπούς που οι εξεταζόμενες κοινωνίες πασχίζουν να επιτύχουν. Μπορούμε να πούμε ότι οι σκοποί παρέχουν την εκλογίκευση ή το νόημα αντίστοιχων ατομικών δραστηριοτήτων. Δεν έπεται όμως ότι το κοινωνικό νόημα κάποιου τύπου δραστηριότητας θα φανερώσει κατ' ανάγκη την κινητήρια δύναμη και κατά συνέπεια την εξήγησή της. Όταν αυτό δεν συμβαίνει τότε μια θεωρία που αρκείται σε ανάλυση κοινωνικών σκοπών ή αναγκών προς ικανοποίηση δεν γίνεται αποδεκτή ως επαρκής απολογισμός όσων δραστηριοτήτων επισκοπούνται. Για παράδειγμα, ο λόγος ύπαρξης ενός πράγματος όπως η οικονομική δραστηριότητα είναι βέβαια ότι ο κόσμος θέλει να φάει, να ντυθεί και ούτω καθ' εξής. Η παροχή των μέσων ικανοποίησης αυτών των επιθυμιών είναι ο κοινωνικός σκοπός ή το νόημα της παραγωγής. Παρ' όλα αυτά όλοι συμφωνούμε πως τούτη η πρόταση θα καταστεί άκρως αντιπραγματιστικό σημείο εκκίνησης για κάποια θεωρία οικονομικής δραστηριότητας σε εμπορικές κοινωνίες και πως θα ήταν καλύτερο να ξεκινήσουμε από προτάσεις σχετικές με τα κέρδη. Παρόμοια, το κοινωνικό νόημα ή λειτουργία κάποιας κοινοβουλευτικής δραστηριότητας είναι αναμφίβολα η νομοθεσία και, εν μέρει, τα διοικητικά μέτρα. Για να καταλάβουμε όμως πώς η δημοκρατική πολιτική υπηρετεί αυτόν τον κοινωνικό σκοπό, οφείλουμε να ξεκινήσουμε από τον ανταγωνισμό για εξουσία και αξιώματα και να αναγνωρίσουμε ότι η κοινωνική λειτουργία εκπληρούται, καθ' αυτήν,

συμπτωματικά — με την ίδια έννοια που η παραγωγή συμπίπτει με τη δημιουργία κερδών.

6. Τέλος, ως προς το ρόλο του εκλογικού σώματος, δεν χρειάζεται παρά ν' αναφερθούμε σ' ένα επιπλέον σημείο. Είδαμε ότι οι επιθυμίες των μελών κοινοβουλίου δεν είναι το έσχατο δεδομένο της διαδικασίας παραγωγής κυβέρνησης. Το ίδιο πρέπει να ειπωθεί για το εκλογικό σώμα. Η εκλογή του —που εξωραϊζεται ιδεολογικά μέσω της εντολής από το λαό— δεν απορρέει από δική του πρωτοβουλία αλλά διαπλάθεται και η διάπλαση αυτή είναι ουσιαστικό μέρος της δημοκρατικής διαδικασίας. Οι ψηφοφόροι δεν αποφασίζουν επί συγκεκριμένων θεμάτων. Επίσης δεν επιλέγουν εντελώς ανεπηρέαστα τα μέλη του κοινοβουλίου τους μέσα από τον εκλέξιμο πληθυσμό. Σ' όλες τις κανονικές περιστάσεις η πρωτοβουλία εναπόκειται στον υποψήφιο ο οποίος κάμνει προσφορά για το αξίωμα του κοινοβουλευτικού μέλους και την προϋποτιθέμενη τοπική ηγεσία. Οι ψηφοφόροι περιορίζονται ν' αποδεχτούν αυτήν την προσφορά δείχνοντας την προτίμησή τους για κάποιον ή την απορρίπτουν. Άλλωστε οι περισσότερες εκείνων των εξαιρετικών περιπτώσεων όπου κάποιος άνδρας *πραγματικά* επιστρατεύεται από τους εκλογείς υπάγονται στην ίδια κατηγορία για έναν εκ των εξής δύο λόγων: είναι φυσικό κάποιος άνδρας να μη χρειάζεται να διεκδικήσει αρχηγία εάν ήδη την έχει αποκτήσει ή, ενδέχεται κάποιος τοπικός ηγέτης, ενώ ελέγχει ή επηρεάζει τις ψήφους, να κωλύεται ή να μη θέλει εκλογική αναμέτρηση, οπότε υποδεικνύει κάποιον άλλο άνδρα ο οποίος στη συνέχεια φαίνεται πως προβλήθηκε από τους ψηφοφόρους που ενήργησαν με δική τους πρωτοβουλία. Ωστόσο, όλα όσα συνεπάγεται η πρωτοβουλία του εκλογικού σώματος, όπως η αποδοχή ενός εκ των υποψηφίων ανταγωνιστών, περιορίζονται περαιτέρω από την ύπαρξη κομμάτων. Ένα κόμμα δεν είναι, όπως θα ήθελε να πιστεύουμε η κλασική έποψη (ή ο Edmund Burke), ομάδα ανθρώπων με στόχο την προαγωγή της δημόσιας ευημερίας «βάσει κάποιας αρχής με την οποία συμφωνούν όλοι». Ετούτη η εκλογίκευση είναι επικίνδυνη ακριβώς επειδή είναι ελκυστική. Όλα τα κόμματα, βέβαια, θα εφοδιαστούν, ανά πάσα στιγμή, μ' ένα απόθεμα αρχών ή πολιτικών σημείων χαρακτηριστι-

κών για το κόμμα που τις υιοθετεί και σημαντικών για την επιτυχία του, όπως ακριβώς το είδος όσων αγαθών πωλούνται από κάποιο πολυκατάστημα το χαρακτηρίζει και καθορίζει την επιτυχία του. Το πολυκατάστημα όμως δεν ορίζεται με όρους των ειδών του κι ένα κόμμα δεν καθορίζεται σύμφωνα με τις αρχές του. Ένα κόμμα είναι ομάδα που τα μέλη της σκοπεύουν να δράσουν από κοινού στον ανταγωνιστικό στίβο για πολιτική εξουσία. Εάν δεν είχαν έτσι τα πράγματα θα ήταν αδύνατο σε διαφορετικά κόμματα να υιοθετούν ακριβώς ίδιο ή περίπου ίδιο πρόγραμμα. Όπως όμως όλοι μας ξέρουμε έτσι συμβαίνει. Κόμμα και πολιτικοί του μηχανισμού ανταποκρίνονται, απλά, στο γεγονός ότι η μάζα των εκλογέων είναι ανίκανη να δράσει αλλιώς παρά μόνον αγεληδόν, κι αποτελούν προσπάθεια να ρυθμιστεί ο πολιτικός ανταγωνισμός ακριβώς όμοια προς τις αντίστοιχες πρακτικές εμπορικών ενώσεων. Οι ψυχοτεχνικές κομματικής διαχείρισης και κομματικής προβολής, συνθήματα και παιάνες, δεν είναι παρελκόμενα. Ανήκουν στην ουσία της πολιτικής. Το ίδιο και το πολιτικό αφεντικό.

Μετάφραση: Γιώργος Ν. Μερτίκας

